

ПРОУЧАВАЊЕ ЈЕЗИЧКЕ СТРУКТУРЕ ЦИКЛУСА „УТВА ЗЛАТОКРИЛА“

Недељко Богдановић: *Реч и песма: Утва златокрила Бранка Миљковића*,
Издавачки центар Филозофског факултета у Нишу, Ниш 2011.

Бранко Миљковић је од своје прве збирке песама *Узалуд је будим* 1957. године изазвао велику пажњу проучавалаца књижевности, али и лингвиста. У досадашњим истраживањима песничког дела Бранка Миљковића најмање је било осврта на језичку структуру његових песама. Сам песник је у својим есејима указивао на улогу језика у песми. Књига Недељка Богдановића сва је у знаку напора да се осветли улога језика у циклусу „Утва златокрила“, који је део збирке песама *Ватра и ништа* из 1960. године. Као прилог, Богдановић у својој књизи објављује све песме циклуса „Утва златокрила“ да би тиме читаоцу омогућио лакше праћење анализе.

У уводном делу књиге Недељко Богдановић указује на то да ће се бавити језичком структуром циклуса „Утва златокрила“, као и законитостима организације саме поетске структуре. Он сматра да се феномен песничког не може лингвистички прецизно описивати и да лингвистички опис није, сам по себи, довољан за тумачење песничких творевина.

У поглављу „Песнички језик као лексикографски проблем“ аутор се бави речником једног писца тако што указује на то да писац пише на језику који има утврђену синтаксу и прагматику, а да је песнички језик „само стилски релевантан производ надахнућа“ (стр. 14).³ Недељко Богдановић подсећа и на то да се на особеност песничког језика често указује, и издваја мишљења Виктора Виноградова (у књизи *Стилистика и поетика*, код нас преведене 1971) и Зденка Лешиха (у књизи *Језик и књижевно дјело*, из 1971), истичући притом да се речи не спајају са речима, већ са новом сликом света која се заснива на поетском доживљају. Разматрајући могућност лексикографског бављења пеизијом, Богдановић подсећа и на есеј „Песма и смрт“ Бранка Миљковића, у коме он, између осталог, наглашава да је песма тражење новог поретка у језику.

У свом тумачењу и истраживању симбола у циклусу „Утва златокрила“, Н. Богдановић користи истраживања С. Самарције, Х. Диздаре-

³ Све овако наведене стр. упућују на књигу Недељка Богдановића *Реч и песма*.

вић-Крњевић, М. Тешића, Д. Хамовића, али и упућује на зборнике радова о поезији Б. Миљковића: *Бранко Миљковић у књижевној критици* (прир. С. Пенчић) и *Поезија Бранка Миљковића – нова тумачења* (зборник прир. Р. Микић). У раду Снежане Самарције „...Тамо где почиње заборав...“ анализиран је однос Миљковићеве поезије према националним симболима у циклусу којим се бави и Н. Богдановић; она је, скренувши пажњу на закључак Н. Петковића да Миљковић националним симболима даје универзално значење, написала: „Повезујући опште традиционално са властитим доживљајем тог општег колективног, Миљковић је изабрао симболе који су у исто време и препознатљиви и – заборављени.“⁴ Овај текст нас такође подсећа на Миљковићеве есеје у којима он указује на то да се властити систем симбола може изградити само на властитој националној машини, на сугестивном и судбинском преуређењу народне уобразиље. Богдановић не користи све аспекте анализе С. Самарције, али се зато позива на њена запажања о симболима код Миљковића као посебно пажљиво изграђеним на споју елемената из усмене књижевности, мита и предања.

У поглављу „Национални симболи *Утве златокриле*“ аутор говори о насловима песама у оквиру циклуса „Утва златокрила“ и закључује да су песме насловљене појмовима „који израстају из симболике српске националне културе, чак из поетске сфере културе, из фолклора, углавном из епике“ (46). Богдановић прихвата став Бранка Миљковића да наслов започиње песму, да је конституише и настоји да пружи одговор на питање о узајамној, двосмерној повезаности наслова и текста песме. Зато и закључује да симболи у насловима Миљковићевих песама већ имају литерарну функцију која се мора имати у виду приликом тумачења. Преузимајући поједине симболе, песник преузима и систем асоцијација које се везују за њих.

У делу овога поглавља са поднасловом *Општи појмови*, Недељко Богдановић показује да се у песмама често налазе изреке „са свим ритмично-филозофским садржајем што га може обезбедити формула народне мудрости“ (49). По њему, Бранко Миљковић је усмерио свој труд да „градећи пезију на националним симболима гради поезију једне народне етике“ (50). На крају, Н. Богдановић закључује да цитатна подлога у циклусу „Утва златокрила“ одговара потреби да се песма заснује на националном искуству.

У истом поглављу, али у делу који има поднаслов *Лексика*, Богдановић указује на присуство лексике из предања. Та лексика утиче на формирање поља Миљковићевих националних симбола, а као пример за овакав закључак Богдановић наводи речи и синтагме: *соколари*, *утве*,

⁴ С. Самарција: „...Тамо где почиње заборав...“, у зборнику *Поезија и поетика Бранка Миљковића* (прир. Новица Петковић), Београд 1996, стр. 148.

предање, *Смедерево, слуга Милутин...* Оваква употреба лексике „помаже реконструкцији инспиративне основе певања“ (51), а пример је фразеологија која се јавља као лексички носилац слике: *Око заходи за сунцем, не срце. Освану / Варка рекавиш: Хајдемо у поље* („Расковник“).

Такође у овом поглављу, у делу који има наслов *Однос према националним симболима*, указује се на запажање Снежане Самарције да је Миљковић донекле одступио од епског света бојева, бирајући усамљене јунаке, мотиве и теме, опредељујући се само за лирске детаље из епских песама. Тако се Миљковић удаљио од епске симболике и изградио властити систем симбола.

У поглављу „Ритамска структура“ Недељко Богдановић приказује чиме се Бранко Миљковић користи да би створио одређени ритам. Као поступке наводи: 1/ скраћивање речи и до некњижевне форме (*ил мртва, нит лети нит* тоне), 2/ сажимање вокалских секвенци (*ко песма, ко сат*), и 3/ узимање краћег облика речи које се могу јавити у два облика (*нек буде, којег*). Он, такође, запажа да је ритамска структура слободније организована и да се не подударају увек ритамска (стих) и синтаксичка (реченица) целина. На основу тога Богдановић закључује да је Бранко Миљковић стих жртвовао смислу и да је реченица остала доминантна језичка целина. Он издваја два типа грађења синтаксичких целина која су остварена у свим песмама циклуса „Утва златокрила“, а то су: а/ „део започете реченице преноси се у наредни стих“ (57): *грознице нежне поремећеног цвета / слутиш*; и б) „почетак, обично ефектан, добија наставак у наредном стиху“ (58): *Сјајне / Заблуде ватре ништа не савлада*. Углавном, једна синтаксичка целина обухвата више од једног стиха, док је мало оних стихова које чини једна синтаксичко-поетска целина (*Дозови утве с гора у предање*), а још мање има оних целина које су мање од стиха (*Нема тајне; Свирала се руга*).

Поглављем „Рима *Утве златокриле*“ тумач се осврће на истраживања Милосава Ж. Чаркића у раду „Рима и њене функције у поезији Бранка Миљковића“ и подсећа да Чаркић проналази изоморфни, метатезни, епентетски и метатезно-епентетски тип риме у поезији Бранка Миљковића. Позивајући се на исти текст, Богдановић говори о отвореним и затвореним римама и даје резултате анализе отворености и затворености слогова, по којој се види да је 81,1% отворених и 17,9% затворених слогова на крају стиха. Анализирајући саму „Утву златокрилу“ Богдановић пише да она има 10,8% затворених слогова, што значи да је овај циклус по сонорности изнад просека у Миљковићевој поезији. Уз то, Богдановић наглашава да функција риме није да нешто објасни, већ да читаоцу сугерише пут од речи до речи, да повеже оно што је блиско, али и оно што је супротно. Као пример наводи риму *пој/злој* из песме „Зова“, што су речи које су у дослуху, али не – како се, на први поглед, чини – по су-

протности и искључивости, него по јединству које се остварује у песми. Овако римоване речи стварају драматичност у стиховима „Зове“.

У поглављу „Распоред рима“ приказан је распоред рима у свакој песми циклуса. Пажљивом анализом Н. Богдановић долази до закључка да највећи део песама има укрштenu риму, доследно спроведену; да две песме („Гојковица“ и „Равијојла“) имају по једно одступање, с тим што песма „Равијојла“ „показује нарушавање риме /и поретком и распоредом, и стихом изван риме! – abaa bcdc cdef eefe/“ (77). Песме „Фрула“, „Зова“ и „Коло“ имају нагомилану риму и тако им рима и наслови са специфичним симболима обезбеђују посебно место у циклусу „Утва златокрила“. У двама песмама јавља се укрштена рима, једном у „Утви“, а други пут у песми „Фрула“.

После овако детаљне анализе, Н. Богдановић закључује да рима у циклусу „Утва златокрила“ „има у високом проценту остварену таутофонику (подударност фонема у римованим речима), али зато у доста нижем проценту остварује таутотонију /подударност прозодијске, акценатске, структуре римованих лексема/“ (78).

Анализи специфичности песничке синтаксе посвећено је поглавље „Синтагматски додир“. У овом поглављу аутор углавном испитује синтагме. Неке од њих су узете из свакодневног говора (као пример наводе се синтагме: *данашњи дан*, *мртва глава*, *бела врана* и др.). Међутим, по Богдановићу су од већег значаја, али теже за лексикографски опис, синтагме „у којима је метафорички строј видан, а значење скоро непредвидиво и стога са више шансе да буде поетска творевина“ (94). Као пример аутор наводи синтагме *врло море* из песме „Расковник“ и *горка нега* из песме „Равијојла“, које „померају смисао онеобичавањем на бази антонима“ (94). Богдановић пише да према *врлом мору* стоји *добро море* („чак и у поздравима морнара“ /94/), па је према томе Миљковић у своју синтагму сажео једно колективно искуство, док је друга синтагма „лаки оксиморон“ (94) јер је позната блага, а не горка нега. Аутор посебно издваја синтагме као што су *лукава ватра*, *ташт предео*, *прелепа жртва*, *сунце дубоко* као синтагме које остављају снажан утисак због необичности слике коју граде.

На крају поглавља „Синтагматски додир“ Богдановић закључује да је Бранко Миљковић неке именице, као основу синтагме, користио више пута, спајајући их са различитим детерминантама. Ову појаву он издваја као важну синтаксичку особину Миљковићеве поезије.

Посебано поглавље ове књиге представља „Речник *Утве златокриле*“. Он је подељен на *Речник наслова*, *Општи речник*, *Речник синтагми* и *Речник рима*. У *Речнику наслова* дају се шира објашњења сваког наслова. Наслови су анализирани из културолошког и етнолошког угла, па се може срести и објашњење симбола, као и њихова анализа у оквиру оп-

ште и, посебно, српске митологије. Различитим симболима, Богдановић диференцирано приступа, па неке објашњава у контексту српске фолклорне баштине, мита и предања, а неке знатно шире. За „Тамни вилајет“ је у *Речнику наслова* унета цела прича из усмене књижевности. Зови као симболу Богдановић даје посебно место, а то се види по томе што је једино тај симбол добио више од једне странице текста.

У *Општем речнику* налазе се све речи које Миљковић користи у циклусу „Утва златокрила“, са одређењем врсте речи и основним објашњењем сваке речи. По Н. Богдановићу „поетско значење *Утве златокриле* извире из односа смислова значења организованих у синтагме“ (168) и зато у поглављу *Речник синтагми* он предочава регистар остварених синтагматских веза са карактером одредби, а изоставља предлошко-падежне синтагме јер их сматра неподесним за лексикографски опис.

У „Прилогу“ је објављен избор Миљковићевих песама и есејистичких текстова који говоре о речима. Они треба да послуже читаоцу да се боље упозна са Миљковићевом имплицитном и експлицитном поетиком. Фрагменти из критичких текстова Бранка Миљковића треба, исто тако, да покажу колико је овај песник размишљао о поезији и грађењу песама; по његовом мишљењу речи имају геолошке слојеве и њихово тражење је тежак и мучан посао.

На самом крају књиге налази се „Регистар наслова са појмовима књижевнотеоријске природе“. Све ово требало би да помогне да се боље разуме Богдановићева анализа, као и мотивација за лингвистички приступ циклусу „Утва златокрила“.

Најважнији резултат ове књиге јесте то што нас Недељко Богдановић подсећа да је функција речи код песника „Утве златокриле“ стварање песничке слике. Књига Н. Богдановића представља већ по томе врло вредан допринос познавању једне важне димензије песничког стваралаштва Бранка Миљковића, а истовремено је један од првих систематски заснованих напора да се на конкретном примеру проуче феномени песничког језика.

Ливија Екмечић

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Студент докторских академских студија филологије